

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ КУРСУ ЗАГАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ (6-Й КЛАС)

Статтю присвячено проблемі оновлення змісту й структури курсу загальної географії у 6-му класі для 11-річної школи.

Ключові слова: *напрями оновлення змісту, космічне землезнавство, види руху Землі, його географічні наслідки.*

Згідно з Концепцією географічної освіти та оновленим Державним стандартом навчання географії, затвердженим Кабінетом Міністрів України 23 листопада 2011 р., шкільна географічна освіта є складовою освітньої галузі “Природознавство”. Новий Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентісного та діяльнісного підходів, що реалізуються в освітніх галузях і відображаються в результативних складових змісту базової і повної загальної освіти. Особистісно зорієнтований підхід забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. Компетентісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей. Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учнів, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природничого середовища [1].

Географічна компонента природознавчої освітньої галузі спрямована на засвоєння учнями знань про природну й соціальну складові географічної оболонки Землі; на формування в учнів комплексного, просторово-часового, соціально зорієнтованого знання про планету Земля на основі застосування краєзнавчого, регіонального і планетарного рівнів навчального матеріалу, усвідомлення цілісного географічного образу своєї країни.

Першим суто географічним курсом у шкільній природничо-географічній освіті є “Загальна географія” (6-й кл.). У деяких країнах, у тому числі й в Російській Федерації, він має назву “Землезнавство”. Курс покликаний у доступній з погляду вікових особливостей шестикласників формі розкрити матеріальну сутність навколишнього світу, встановити глибокі причинно-наслідкові та закономірні зв’язки між об’єктами та явищами природи, дати загальне уявлення про місце людини на Землі та її господарську діяльність, про становище України та окремих держав на політичній карті світу.

Як землезнавчий курс “Загальна географія” розглядає головні риси Землі як планети Сонячної системи, закономірності її будови і розвитку. На основі знань про геосфери, з яких складається наша планета, характеризується географічна оболонка, її природні комплекси, їх цілісність і взаємозв’язки компонентів природи. Наголошується на впливі природних умов на життя і діяльність людей, їх побут, звичаї, культуру.

Оновлення змісту і структури шкільної географії пов’язане з урахуванням основних положень Програми “Освіта. Україна XXI століття”, концепції розвитку загальноосвітньої школи, державних стандартів загальної географічної освіти, нових навчальних програм з географії. Водночас скорочення в базовому навчальному плані з 9,5 год (6–1-й класи) до 7,5 на тиждень, на наш погляд, свідчить

про недостатнє врахування внеску географічної освіти в розвиток умінь усвідомлено орієнтуватись у природничих, соціально-екологічних суспільно-політичних і геоекологічних подіях, що відбуваються в Україні та світі. Географія є джерелом нових відомостей про Землю, а також основою для формування гуманістичного світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття вмінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому [3].

За постановою Кабінету Міністрів України впровадження затвердженого Державного стандарту в частині географічної базової середньої освіти розпочнеться з вересня 2013 р. курсом “Загальна географія” (6-й клас).

Саме тому *метою статті* є теоретичне обґрунтування напрямів оновлення змісту і структури курсу географії для 6-го класу.

На основі аналізу запропонованих програм [3] було визначено, що зміст курсу загальної географії потребує скорочення й спрощення окремих розділів і параграфів.

Наприклад:

– у темі “Відкриття нових земель” основну увагу слід приділяти навколосвітніми подорожам, залишивши дослідження окремих регіонів для курсів географії материків і океанів та географії України;

– у темі “Атмосфера” вилучено деякі поняття (абсолютна вологість, циклони, антициклони тощо).

Це стосується теми “Природні комплекси” та розділу “Земля – планета людей”. Частина навчального матеріалу з них логічніше перенести в наступні курси географії.

За чинною концепцією географічної освіти “Загальна географія” у 6-му класі це землезнавчий курс, у якому комплексно розглядаються на доступному рівні головні риси Землі як планети Сонячної системи [2].

Важливу роль у сучасному пізнанні природи Землі та її проблем відіграють космічні дослідження. Космічне землезнавство – нова галузь сучасної географії, яка швидко розвивається [5]. Тому вважаємо, що вилучення теми “Земля у космічному просторі” з курсу загальної географії є методологічною помилкою у визначенні його змісту.

В експериментальних школах ми плануємо за рахунок резерву навчального часу (4 години) сформувані та поглибити знання про:

- Всесвіт як весь існуючий світ, який є нескінченним у часі та просторі;
- Сонячну систему, в якій Земля є унікальною її планетою;
- вплив Космосу на Землю і життя людей;
- рухи Землі, її форму і розміри.

Перелічені змістові положення говорять про те, що це є суто географічний матеріал і саме з нього потрібно починати вивчення загальної географії у 6-му класі.

Розглянемо географічні наслідки двох основних видів руху Землі, відомих людству з давніх-давен.

Рух Землі навколо своєї осі. Вісь Землі – уявна лінія. Вона похилена до площини орбіти під кутом $66,5^\circ$. Земна вісь строго зорієнтована в космічному просторі. Її північний кінець спрямований на Полярну зірку (учням потрібно показати малюнок схематичного зображення положення Землі на осі та нахилену вісь моделі Землі – глобуса). Якщо спостерігати за нашою планетою з космосу з боку Північного полюса, можна побачити, що вона обертається навколо своєї осі

проти годинникової стрілки, тобто із заходу на схід. Повне обертання навколо своєї осі Земля здійснює приблизно за 24 години. Цей період називається **добою**.

Географічні наслідки обертання Землі навколо своєї осі:

1. Обертання Землі впливає на її форму: вона трохи сплюснена біля полюсів.

2. Через обертання Землі всі тіла, що рухаються на її поверхні, відхиляються у Північній півкулі праворуч від напрямку свого руху, а у Південній – ліворуч. Це вітри, течії тощо.

3. З обертанням Землі пов'язана природна одиниця виміру часу – доба, а також зміна дня і ночі. Як би Земля перестала обертатися навколо своєї осі та навколо Сонця, вона була б повернута до Сонця завжди одним боком, на якому був би вічний день. Температура на цьому боці Землі досягла б 1°C і вся вода випарилася б. Неосвітлений бік планети перетворився б у царство вічного холоду.

Рух Землі навколо Сонця. Земля рухається навколо Сонця за орбітою із швидкістю 3 км/с. Вона віддалена від Сонця майже на 15 млн км. Ця відстань, дуже велика за людськими мірками та незначна для Космосу, виявилася найкращою для виникнення життя.

Розрахунки вчених показують, що за весь час існування Землі (4,6 млрд років) відстань між нею та Сонцем залишалася практично незмінною.

Якщо Земля знаходилася б ближче до Сонця, температура на ній була б набагато вища. На Венері, яка ближче до Сонця на 42 млн км, температура близько $+500^{\circ}\text{C}$, а на Марсі, який віддалений від Сонця на 228 млн км, температура -60°C . Повне обертання навколо Сонця Земля здійснює за 365 діб і 6 годин. Цей період називається **роком**. Для зручності тривалість року рахують рівною 365 добам, а 6 годин, що залишаються, сумуються і кожні 4 роки утворюють додаткову добу. Такі роки називаються високосними, у них не 365, а 366 діб. У високосні роки в найкоротшому місяці – лютому – не 28, а 29 днів.

Узагальнення та поглиблення знань про форму й розміри Землі повинно також знайти місце в курсі загальної географії.

Земля, як і всі інші планети Сонячної системи, – велика куля. Проте люди не відразу про це здогадалися. Стародавні вчені Піфагор та Арістотель уже вважали Землю кулею. Саме Арістотель помітив під час місячних затемнень на Місяці круглий край земної тіні. Поступово накопичувалися переконливі докази кулястості Землі на основі спостережень, знімків, вимірювань, зроблених з космосу. Було з'ясовано, що Земля – не ідеальна куля. Через обертання навколо своєї осі вона трохи сплюснута біля полюсів. Така форма дістала назву “геоїд”. Тому довжина окружностей, які можна провести на ній, різна. Найбільша з них – екватор. Повторюється визначення поняття: екватор – це уявна окружність на поверхні Землі, яка проведена на рівній відстані від Північного та Південного полюсів. Довжина екватора – 40076 км. Площа земної поверхні – 510 млн км² [6].

Завдяки своїм розмірам Земля володіє достатньою силою тяжіння для того, щоб утримати повітря й воду. Без них життя на планеті було б неможливе. Через те, що Земля – куля, сонячні промені падають на її поверхню під різним кутом. Ближче до екватора земна поверхня нагрівається сильніше, а біля полюсів – слабкіше. Саме тому на Землі спостерігається зміна природних умов від екватора до полюсів.

Отже, базовий предмет “Географія” з погляду логіки і методології повинен містити тему “Земля у космічному просторі”, без якої учні не зможуть зро-

зуміти причини та особливості виникнення пір року, дня і ночі, кліматичних поясів тощо.

За оновленими програмами відпрацьований також практикум, який складається з дев'яти практичних робіт та п'яти досліджень. Серед них особливе значення мають дослідження під час роботи з різними джерелами знань, аналізу погоди в різних місцях світу за одну добу з використанням різних джерел інформації, складання географічних характеристик об'єктів природи, розробка тематичних міні-проектів тощо.

Висновки. Оновлення змісту і структури курсу загальної географії в 6-му класі пов'язане з підвищенням його науково-теоретичного рівня за рахунок повернення розділу “Земля у космічному просторі”; скорочення розділу “Географічне пізнання Землі”; вилучення окремих складних понять у темі “Атмосфера”, змістове й структурне вдосконалення розділу “Земля – планета людей”.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 5; № 19. – 1 лютого.
2. Шищенко П.Г. Концепція змісту географічної освіти: мета, завдання, структура, місце географії в навчальних закладах 12-річної школи / П.Г. Шищенко та ін. // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2001. – № 18.
3. Оновлена навчальна програма з географії: квітень 2012 р. / Сайт Міністерства освіти і науки України.
4. Скуратович О.Я. Загальна географія : підручник для 6-го класу / О.Я. Скуратович, Р.Р. Коваленко, Л.І. Круглик. – [4-те вид.]. – К. : Зодіак ЕКО. 2006. – 206 с.
5. Волошин І.І. Дослідження Землі з космосу (Космічне землезнавство) / І.І. Волошин. – Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 115 с.
6. Ільченко В.Р. Довкілля – 5 / В.Р. Ільченко, К.Ж. Гуз. – Київ : Торгово-визначне бюро ВНУ, 1996. – С. 107–125.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2012.

Круглик Л.И. Обновление содержания и структуры курса общей географии (6-й класс)

Статью посвящено раскрытию проблемы обновления содержания и структуры курса общей географии в 6 классе 11-летней школы.

Ключевые слова: *направления обновления содержания; космическое земледование, виды движения Земли, его географические последствия.*

Kruhlyk L. Renovation of content and structure of common geography course (6 form)

The article dedicates the problems of new context and course structure of general geography in the 6-ht form of 11-stage school.

Key words: *ways of context development, spiceland science, kinds of the Earth movement and its geographical impact.*